

А. А. Жигір,
к. е. н., доцент кафедри економічної кібернетики і фінансів
Бердянського державного педагогічного університету, м. Бердянськ

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГО - ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

A. A. Zhigir,
Ph.D., Associate Professor of Economic Cybernetics and Finance Department
Berdyansk State Pedagogical University

FINANCIAL ASPECTS OF ECOLOGICAL - ECONOMIC REGULATION OF BUSINESS

Світова енергетична криза, посилення конкурентної боротьби та входження України у міжнародний економічний простір спонукають підприємців до впровадження інноваційних технологій, якісного оновлення техніко-технологічного рівня аграрного виробництва. Таке оновлення, поряд з підвищенням економічної ефективності підприємницької діяльності, дає позитивний результат і в сфері природокористування. Світовий досвід також свідчить про необхідність включення вартісних показників оцінки природних ресурсів до загального економічного і природно-ресурсного потенціалу країни та на цій основі здійснення ефективного управління виробництвом на принципах сталого розвитку. В Україні для цього проведено значну роботу і виконано певні організаційно-технічні заходи щодо ведення державного земельного кадастру. На часі розробка інших кадастрів природних ресурсів (водного, лісового, кадастру природних територій) і проведення економічної оцінки природних ресурсів у відповідності з міжнародними нормами і стандартами.

The global energy crisis, increasing competition and the entry of Ukraine into the international economic environment encourage entrepreneurs to introduce innovative technology, high-quality technical and technological renewal of agricultural production. Such renewal, along with the increase of economic efficiency of entrepreneurial activity, gives a positive result in the field of environmental management. International experience also shows the need to include indicators to measure the value of natural resources to the overall economic and natural resources of the country and on this basis to exercise effective production management based on the principles of sustainable development. In Ukraine significant work was carried out and certain organizational and technical measures on the state land cadastre were executed for this. It is time to develop other cadastres of natural resources (water, forest and natural areas cadastre) and conduct economic evaluation of natural resources in accordance with international norms and standards.

Ключові слова: *фінансування, еколога – економічні програми, податкові пільги, нормування, природокористування, екологічний аудит.*

Keywords: *financing , ecological - economic programs , tax incentives , regulation, environmental management, environmental audit.*

Постановка проблеми . Формування ринкових відносин потребує суттєвих змін у сфері природокористування. Досвід країн з розвинутою економікою свідчить, що одне лише надання прав власності не є достатнім для вирішення проблем природокористування. З одного боку, з'являється можливість для вирішення певних екологічних проблем, а з іншого, виникають нові проблеми. При цьому економічні відносини, що виникають у сфері природокористування не завжди регулюються виключно ринковими важелями та потребують державного регулювання [1].

Зараз функції економічного регулювання концентруються в основному на територіальному рівні. В Україні економічний механізм екологічного регулювання ґрунтується на концепції платності природокористування, включаючи і платність за забруднення навколишнього середовища. Концепція платності

природокористування реалізується за рахунок сукупності економічних інструментів та важелів, спрямованих на накопичення коштів для реалізації природоохоронних програм. Такий підхід також примушує підприємців до здійснення інноваційного розвитку з урахуванням екологічних імперативів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом в економічній літературі, наукових дослідженнях і публікаціях велику увагу приділяють фінансовим аспектам еколого - економічного регулювання підприємницької діяльності. Цьому питанню присвячено багато праць таких вчених як Горстко А.Б., Домбровський Ю.А., Малік М.Й., Трегобчук В.М., Чупіс А.В. та інші. Однак, незважаючи на достатню кількість теоретичного матеріалу на цю тему, на практиці це питання розкрито недостатньо та потребує подальшого дослідження.

Мета роботи. Дати оцінку сучасного стану еколого-економічного регулювання, показати значимість і дати визначення чинників фінансових аспектів еколого - економічного регулювання підприємницької діяльності, що дозволить розширити сферу фінансово-економічних відносин матеріального виробництва через доповнення її сферою природокористування.

Виклад основного матеріалу. Реалізація концепції платного природокористування має на меті, в першу чергу, формування фінансових резервів, необхідних для компенсації втрат природно-ресурсного потенціалу та відшкодування збитки, заподіяних довкіллю в результаті безгосподарної діяльності суб'єктів підприємницької діяльності. Кошти, що акумулюються на відповідних рахунках екологічних фондів, використовуються для реалізації екологічних програм і різноманітних природоохоронних заходів. Проте, діючий механізм еколого-економічного регулювання, поки що недостатньо стимулює сільськогосподарських товаровиробників до здійснення природоохоронних заходів і використання власних коштів на охорону природи та раціональне використання природних ресурсів. Запровадження норм податкового кодексу стосовно стягнення екологічного податку та спеціального збору за використання природних ресурсів підсилює стимулюючу роль цих стягнень, але не у повній мірі вирішує проблему фінансування природоохоронних заходів. Отже, виникає необхідність в удосконаленні механізму управління фінансовими ресурсами природокористування, сутність якого полягає в наступному:

- формування коштів для реалізації програм з відтворення природних ресурсів та охорони навколишнього середовища, необхідно накопичувати в регіонах, використовуючи існуючі механізми;
- розподіл і перерозподіл коштів повинен ґрунтуватися на програмно-цільових засадах, що дозволить забезпечити фінансування територіальних еколого-економічних програм розвитку і пільгового кредитування природоохоронних заходів;
- контроль за використанням коштів необхідно здійснювати місцевими органами влади;
- стягнення екологічних податків з суб'єктів підприємницької діяльності слід здійснювати беззастережно і у повному обсязі, з урахування регіональних особливостей розвитку підприємництва в аграрній сфері, що забезпечуватиме наповнення місцевих бюджетів та перерозподіл фінансових ресурсів в межах повноважень органів місцевого самоврядування;
- податкові пільги щодо екологічного оподаткування можуть бути встановлені тільки з урахуванням реалізації конкретних природоохоронних заходів суб'єктами агропідприємства, та/або їхньої участі у реалізації загальнодержавних і регіональних екологічних програм [2];
- заходи, що заплановані для реалізації на певний період, слід затверджувати відповідними рішеннями на рівні територіальних громад, або у вигляді регіональної (міжгалузевої) угоди між місцевими органами самоврядування і підприємцями.

Запропоновані інструменти еколого-економічного регулювання дозволять розвинути територіальний підхід до реалізації екологічної політики, що включатиме:

- територіальну складову сталого розвитку підприємництва аграрної сфери;
- розробку програмно-цільових аспектів екологічного розвитку в умовах ринкових відносин;
- регулювання при непрямому управлінні, що здійснюється за допомогою методів податкової політики, фінансово-кредитних важелів тощо.

Ринкова економіка сталого розвитку розглядає екологічні відносини в двох напрямках, а саме: скорочення обсягів використання мінерально-сировинних природних ресурсів та поновлення їх можливості стосовно підтримки природного балансу та відтворення якості довкілля. Зростає роль еколого-економічних важелів впливу на підприємницькі структури, у тому числі таких, як:

- екологічне нормування та сертифікація;
- нормування та лімітування шкідливого впливу, в тому числі радіоактивного забруднення;
- встановлення гранично допустимих та орієнтовно безпечних рівнів впливу на довкілля (ГДК і ГДС);
- ліцензування виробничої діяльності;
- планування і поділ території на зони впливу.

Не втрачають своєї актуальності і адміністративні важелі регулювання та інші еколого-економічні стимули охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів. Набуває розвитку ринковий механізм природоохоронної діяльності, який передбачає застосування екологічних субсидій, позик, податків, зборів, штрафів, кредитів і квот на викиди шкідливих речовин. Використання зазначених інструментів та еколого-економічних важелів сприяє формуванню державних і регіональних екологічних фондів.

Інноваційна складова природоохоронної діяльності спирається на розвиток інвестиційного клімату в аграрній сфері, який слід розглядати як поєднання інвестиційної привабливості та інвестиційної діяльності підприємницьких структур в аграрній сфері. Міжнародний досвід (Австрія, Нідерландах, Німеччина) щодо

охорони навколишнього природного середовища свідчить, що фінансування природоохоронної діяльності може також здійснюватись і за рахунок державного бюджету. Також розглядаються можливості запровадження додаткової інвестиційної знижки на користування коштами, якщо вони мають вплив на створення інноваційних технологій, що зменшують антропогенне навантаження на довкілля та агропромислове природокористування.

Значно меншого поширення набув такий принцип еколого-економічного регулювання на регіональному рівні (США, Німеччині, частково – в Канаді), коли група підприємств отримує квоту на викиди забруднюючих речовин і, відповідно вони сплачують певні суми, але перерозподіл платежів відбувається всередині цієї групи, залежно від реальної ситуації. даний метод має назву „принцип бульбашки”. В межах своїх повноважень регіональні органи місцевого самоврядування здійснюють контроль за цим перерозподілом викидів і торгівлю квотами на забруднення довкілля [3].

Кошти еколого-економічного призначення формуються за рахунок податків, зборів штрафів, які можуть обчислюватись залежно від існуючих рівнів забруднення і обсягів викидів іншими суб'єктами господарювання [4].

Інституціональне забезпечення державного регулювання природокористування та охорони навколишнього природного середовища в багатьох країнах світу базується на системі законодавчих і організаційно-правових заходів, що націлюють підприємства і урядові організації на ведення природоохоронної діяльності, яка забезпечить виконання національних стандартів в галузі охорони навколишнього середовища. Державне регулювання розглядає як адміністративно-правові методи, так і економічні методи охорони навколишнього середовища. Адміністративні методи функціонують за рахунок впровадження різноманітних стандартів, норм і правил, що вимагає опрацювання значних обсягів різноманітної інформації.

Ці норми і правила встановлюються з метою регулювання основних кількісних параметрів стосовно обсягів викидів та певної стандартизації стану довкілля.

Забезпечення державної політики щодо охорони навколишнього природного середовища вимагає застосування економічних методів стимулювання поряд з адміністративними, а саме - заохочення та покарання.

Методи заохочення включають:

- інвестиції на здійснення природоохоронних заходів та оновлення основних засобів природоохоронного значення, у тому числі субсидії приватним підприємцям, державним установам;
- позики і кредити;
- пільгове оподаткування виробництва і продажу екологічних товарів та обладнання;
- податкові пільги на доходи від функціонування технічних систем природоохоронного призначення;
- економічне стимулювання збереження та відтворення водних ресурсів, рослинного і тваринного світу, ґрунтів.

Сучасний досвід відтворення та охорони природних ресурсів все більше використовує економічні методи ринкового регулювання.

Економічне регулювання природоохоронної діяльності в ринковому середовищі отримало найбільшого розвитку за останні десятиліття. Найбільш поширеними економічними інструментами такого регулювання є пільгове оподаткування, інвестування, авансування та кредитування тощо, що використовуються для попередження негативних впливів. Щодо усунення негативних наслідків безгосподарної діяльності чи порушень природоохоронних норм і нормативів, то має спрацьовувати принцип компенсування збитків і системи штрафів і каральних платежів.

Перспективними для нашої країни можуть бути такі елементи системи еколого-економічного регулювання: включення вартості природного ресурсу до ринкового механізму ціноутворення (при купівлі-продажу чи оренді, передачі майнових прав); встановлення жорстких штрафних санкцій за порушення екологічного законодавства; подальше удосконалення екологічного оподаткування, екологічної ренти та системи екологічного страхування, застави і інших фінансово-кредитних інструментів. Слід відмітити, що зазначені елементи природокористування є складовими економічного розвитку сталого розвитку підприємництва аграрної сфери і взаємодіють з податковою, фінансово-кредитною системами.

З розвитком ринкових відносин включення вартісних показників на природні ресурси все більше актуалізується. Сутність цього еколого-економічного інструменту полягає в тому, що об'єкт природокористування (земельна ділянка, лісовий масив, водойма) має у вартісній формі відобразитись у складі угоди купівлі-продажу чи при передачі майнових прав власності, саме як природний об'єкт. Механізми ціноутворення на продукцію, що виробляється з використанням таких природних об'єктів, а також при використанні екодеструктивних технологій та надмірного забруднення також має враховувати ці аспекти [5].

Набувають поширення такі інструменти еколого-економічного регулювання, як штрафні санкції за понаднормативне антропогенне навантаження на довкілля, надмірні викиди і скиди забруднюючих речовин та незаконне складування відходів тощо. Штрафні санкції також пов'язані з системою екологічного оподаткування та мають його доповнювати і розширювати.

Для сільськогосподарських підприємств норми плати в рамках збору за спеціальне використання водних і інших природних ресурсів, а також розмір земельного податку знаходиться в тісній кореляції з обсягами споживання і використання цих природних ресурсів. Інтерес викликає розгляд можливих додаткових форм реалізації такого методу регулювання, як внесення платежів: екологічна застава, екоаудит, екострахування тощо.

Регуляторна сутність екологічного податку визначається наявністю негативних змін стану навколишнього природного середовища та стану довкілля, що мають компенсуватись за рахунок сплати цього

податку підприємцями і іншими суб'єктами господарювання у розмірах, адекватних до обсягів цих змін. Принципи форми, об'єкти і суб'єкти екологічного оподаткування визначені податковим кодексом України [2]. Впровадження інструменту екологічного оподаткування в систему регуляторних еколого-економічних механізмів забезпечує стабільне надходження та акумулювання фінансових ресурсів на інвестування в охорону природи та раціональне використання природних ресурсів, здійснення модернізації основних виробничих фондів природоохоронного. Проте недостатньо вирішеними на сьогодні залишаються питання контролю, а в деяких випадках і унеможливлення встановлення реальних обсягів антропогенного впливу, а відтак, і визначення розмірів оподаткування. Необхідно систематичне корегування ставок екологічного податку і нормативів плати за спеціальне використання природних ресурсів. Це знижує регуляторну функцію системи екологічного оподаткування та нормативного регулювання.

До екологічних належать диференційовані податки, що поєднують фіскальну і перерозподільну та регулятивну функції податкової системи. Впровадження екологічного податку, тим самим впливає і на ціноутворення, (екологічну ціну) продукції, що виробляється підприємцями. Особливе значення має можливість ціноутворення на агропромислову екологічно чисту продукцію.

Економічна складова адміністративного впливу на якість довкілля базується на встановлення платежів за ліцензування, реєстрацію, сертифікацію та контроль якості продукції.

Встановлення пільг стосовно екологічного оподаткування відіграє регулятивну функцію до тих суб'єктів господарювання, що самостійно вирішують проблеми зменшення антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище, застосовують новітні еколого безпечні технології, здійснюють екологічне інвестування, виробляють екологічно чисту продукцію.

Можна виокремити такі важливі складові елемента подальшого удосконалення екологічного оподаткування агропромислового виробництва:

- 1) запровадження нових податків та рентних платежів за погіршення стану виснаження природних ресурсів (водних, земельних, зниження біологічного різноманіття);
- 2) перегляд нормативів та ставок оподаткування, що деструктивно впливають на підприємницьку діяльність;
- 3) встановлення додаткових податкових щодо впровадження інноваційних екологічних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій, переробки та утилізації відходів, використання принципів „синьої економіки”;
- 4) встановлення жорстких санкцій за шкоду та навмисні дії, що спричиняють погіршення стану довкілля.

Важливу роль в системі фінансово-кредитних відносин аграрної сфери виробництва, на нашу думку, є використання податкового кредиту, сутність якого полягає у відстроченні виплат екологічних податків, або їх частини для тих товаровиробників, що за власні кошти здійснюють природоохоронні заходи (протиерозійні, водорегулюючі, поліпшення стану ґрунтів, підтримання біорізноманіття). Такий різновид податкових пільг розглядається нами як форма екологічного кредитування і спосіб забезпечення виконання підприємцями своїх податкових зобов'язань у повному обсязі [2].

В системі екологічних платежів значне місце займає така їх форма, як екологічна застава. Її сутність у економічному попередженні забруднення навколишнього природного середовища, оскільки платежі акумулюються до настання небажаної події і має превентивний характер.

Надзвичайно великих збитків завдається навколишньому середовищу і агропромислового виробництва внаслідок виникнення надзвичайних техногенних ситуацій та природних катаклізмів. При цьому аграрна сфера втрачає не тільки частину продукції, але і агропромисловий потенціал. Тому важливою складовою еколого-економічного регулювання є зниження ризику настання негативних наслідків при виникненні аварійного забруднення та значного погіршення довкілля і природних умов агровиробництва. З метою зменшення економічного ризику аварійного забруднення довкілля набуває подальшого розвитку система екологічного страхування, сутність якого – створення екологічних страхових фондів для компенсування збитків агропідприємцям.

Розрізняють добровільне та обов'язкове екологічне страхування. Вище зазначені страхові фонди створюють за рахунок станових платежів тих підприємств, діяльність яких пов'язана з можливим настанням небезпечних екологічних подій, аварійних ситуацій тощо. У створенні таких страхових фондів можуть брати участь регіональні екологічні організації, державні страхові організації, добровільні внесків засновників та громадян. Подальше удосконалення системи екологічного страхування з метою забезпечення розвитку підприємництва в аграрній сфері передбачає:

- здійснення регіональної структуризації та виявлення зон підвищеного ризику та відносно безпечних з метою створення регіональних страхових пулів саме там де це доцільно;
- проведення інвентаризації та посилення контролю за об'єктами підвищеного екологічного ризику та визначення на цій основі диференціації екологічних ризиків;
- розробку планів організаційно-економічних заходів та першочергових дій на випадок настання страхової події;
- розробку організаційно-методичних рекомендації щодо реалізації принципів екологічного страхування та відшкодування екологічних збитків третім особам;
- розробку принципів визначення розмірів страхових премій і сум відшкодування, за конкретними різновидами страхових подій та пропозицій щодо диференціації платежів відповідно до зон ризиків;
- удосконалення організаційно-правового механізму екологічного страхування;

– запровадження регіональної моделі системи екострахування за участю органів місцевого самоврядування, громадських організацій і об'єднань товаровиробників.

Важлива роль в умовах емерджентної економіки відводиться системі державної підтримки стосовно реалізації екологічних програм розвитку підприємництва. Така підтримка забезпечує виконання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт в галузі природокористування шляхом надання субсидій виконавцям та відділення державних капіталовкладень. Виділення додаткових державних коштів є формою економічного забезпечення розвитку еколого орієнтованого підприємництва в аграрній сфері [6]. Економічний механізм державного регулювання природокористування має на меті досягнення компромісу між соціально-економічним розвитком та збалансованим природокористуванням, гармонізацію виробництва з дотриманням принципів сталого розвитку. Його реалізація та подальше вдосконалення, на наш погляд, мають здійснюватись у таких напрямках [6]:

– встановлення жорсткої системи екологічних обмежень і екологічного контролю на регіональному рівні. Розробка регіональних норм споживання і антропогенного навантаження з урахування існуючої ситуації і екологічних загроз;

– гнучке використання еколого-економічних інструментів: податкових кредитних, субсидіарних та заходів адміністративного характеру: видача дозволів, ліцензій, сертифікація і стандартизація продукції з урахуванням необхідності економічного забезпечення і підтримки розвитку підприємництва в аграрній сфері;

– розвиток системи економічного стимулювання: звільнення від оподаткування, надання пільг, виділення пільгових позик на реалізацію природоохоронних заходів, впровадження екологічної застави тощо;

– подальший розвиток і активізація системи фінансової підтримки екологізації агропромислового виробництва, у тому числі і за рахунок створення спеціалізованих регіональних екологічних фондів суб'єктів господарювання, адміністративно-територіальних одиниць, держави та інші, загальнодержавний фінансово-кредитний механізм природокористування тощо.

Світова енергетична криза, посилення конкурентної боротьби та входження України у міжнародний економічний простір спонукають підприємців до впровадження інноваційних технологій, якісного оновлення техніко-технологічного рівня аграрного виробництва. Таке оновлення, поряд з підвищенням економічної ефективності підприємницької діяльності, дає позитивний результат і в сфері природокористування. Світовий досвід також свідчить про необхідність включення вартісних показників оцінки природних ресурсів до загального економічного і природно-ресурсного потенціалу країни та на цій основі здійснення ефективного управління виробництвом на принципах сталого розвитку. В Україні для цього проведено значну роботу і виконано певні організаційно-технічні заходи щодо ведення державного земельного кадастру. На часі розробка інших кадастрів природних ресурсів (водного, лісового, кадастру природних територій) і проведення економічної оцінки природних ресурсів у відповідності з міжнародними нормами і стандартами.

Потребує також подальшого удосконалення система розподілу коштів і акумулювання фінансових ресурсів екологічного характеру (екологічного податку, зборів і платежів за використання природних ресурсів, стягнення штрафів і санкцій, прискорена амортизація основних засобів). Але ця проблема знаходиться в площині розвитку територій, державного управління і розподілу повноважень між центральними органами влади і місцевим самоврядуванням. На нашу думку ефективне розв'язання даного питання вплине на економічну підтримку розвитку підприємництва в аграрній сфері і розвиток сільських територій [7].

Система фінансової підтримки екологізації розвитку підприємництва також потребує удосконалення. Потрібно визначити, крім встановлених нормативів за спеціальне використання природних ресурсів, розміри плати за погіршення якості земельних, лісових ресурсів, способи екологічного заохочування до раціонального природокористування. Нарешті, якість кінцевої продукції виробництва необхідно регулювати шляхом запровадження науково обґрунтованих систем екологічних стандартів, сертифікатів, нормативів екологічної безпеки, гнучких механізмів оподаткування і ціноутворення.

Актуальною є двоєдина проблема переходу до ринкових відносин при зменшенні забруднення і загального антропогенного тиску на навколишнє природне середовище. Її розв'язання в значній мірі залежить від встановлення фінансових ресурсів – джерел надходження коштів до спеціалізованих регіональних фондів природокористування. Першим етапом в цьому дослідженні повинно бути визначення поняття “фінансові ресурси природокористування”. Поки що відсутнє остаточне формулювання цього поняття. Дослідники в галузі фінансів природокористування не дійшли спільної згоди до конкретизації сутності фінансових відносин у природокористуванні. У деяких випадках термін фінансові ресурси визначається як “сукупність фондів грошових коштів, які знаходяться в розпорядженні держави, підприємств і організацій” [8, с. 66]. Але відмінність відносин стосовно формування фінансів природокористування є фіскальний характер екологічних платежів та можливість надання права власності на природні ресурси і їхнього використання без обмеження. Фінансові відносини природокористування виникають:

– на перших етапах організації наповнення і розподілу коштів спеціальних регіональних екологічних фондів. Платежі здійснюються підприємствами щоквартально рівними частками від розрахованого річного розміру платежів. Кінцевий розрахунок платежів за звітний рік здійснюється відповідно до фактичних обсягів викидів (скидів) забруднюючих речовин і розміщення відходів у навколишньому природному середовищі;

– при формуванні екологічних фондів підприємства, коли його розрахунки стають об'єктами фінансового контролю;

– між замовниками і виконавцями робіт при узгодженні кошторисів та їх перевірки по завершенні робіт, при отриманні авансу і поверненні його у випадку невиконання всіх умов;

- між органами територіального самоврядування, оскільки останні можуть бути замовниками природоохоронних робіт, здійснювати їх фінансування;
- з бюджетом ці відносини складаються в результаті отримання коштів на фінансування природоохоронних і науково-дослідних робіт природоохоронного напрямку, а також при здійсненні платежів в бюджет (податок на землю, платежі за використання природних ресурсів регіону, плата за воду тощо);
- з банками у разі укладання угод про кредитування діяльності суб'єктів господарювання на здійснення природоохоронних заходів;
- при створенні фондів екологічного страхового зі страховими компаніями.

Таким чином, можна сформулювати фінансові ресурси природокористування як грошові кошти, що призначені для фінансування природоохоронної діяльності та раціонального використання природних ресурсів та подолання негативних наслідків погіршення стану довкілля і відшкодування екологічних збитків. Ці кошти надходять до спеціальних екологічних фондів або накопичуються на рахунках державних установ та підприємств різних форм власності за рахунок таких джерел: бюджетне фінансування, кредити, спеціалізовані екологічні фонди, кошти приватних осіб і підприємств. При затвердженні принципів ринкової економіки і регіональної самостійності, завдяки підвищенню відповідальності місцевих органів самоврядування за екологічну ситуацію посилюється роль бюджетних і позабюджетних фондів фінансових ресурсів, включаючи й екологічні.

Застосування економічних методів у сфері природокористування (принцип платності за використання природних ресурсів і матеріальної відповідальності за якість навколишнього середовища) розширює сферу фінансово-економічних відносин матеріального виробництва через доповнення її сферою природокористування. При цьому основними можна назвати платежі підприємств за використання природних ресурсів (водні, земельні, лісові, мінеральні) і забруднення довкілля. Крім того, впровадження різноманітних видів платежів підприємств за природокористування пов'язане з становленням фінансово-економічних відносин між підприємствами-природокористувачами та власниками природних ресурсів.

Таким чином, метою встановлення платежів за забруднення довкілля різноманітними відходами і використання природних ресурсів є регулювання фінансових відносин між природо користувачами і територіальними органами управління. Наявність чітких взаємовідносин між органами місцевого самоврядування і підприємствами-природокористувачами передбачає створення екологічного фонду. Як частина загальної фінансової системи, кошти екологічних фондів повинні входити до фінансових планів регіону. Сутність фінансового планування полягає у планомірному управлінні процесами створення і використання грошових коштів. Необхідність фінансового планування зумовлена відносною самостійністю руху грошових коштів та їх впливом на процес відтворення. Саме екологічний фонд може стати тією стійкою фінансовою базою місцевих органів самоврядування, яка їм необхідна для економічного регулювання природокористування. Даний фонд передбачає наявність чітких взаємовідносин між органами місцевого самоврядування і підприємствами-природокористувачами. Надання самостійності регіональним фінансовим системам дозволяє розширити коло завдань, забезпечити ефективніше використання коштів, оперативний їх перерозподіл при вирішенні місцевих проблем, зокрема проблеми зменшення забрудненості природного середовища підприємствами регіону.

Платежі, які надходять до територіальних позабюджетних фондів охорони природи, "розчиняються" в структурі видатків державних і місцевих бюджетів і втрачають свою цільову направленість. Контроль за надходженням та використанням природоохоронних фондів був недостатнім.

ВИСНОВКИ

Таким чином, обов'язковою передумовою реалізації шляхів покращання фінансових засад природокористування є надання природоохоронним фондам статусу незалежних, позабюджетних фондів. Дієвість функціонування позабюджетних екологічних фондів може бути підвищена за рахунок наступних чинників:

1. Під час встановлення платежів до природоохоронних фондів доцільно спиратися на скориговані за допомогою індексів зміни розміру економічних збитків, завданих навколишньому природному середовищу, та еколого-економічні показники господарської діяльності підприємств-природокористувачів.

2. Необхідно запровадити систему заліку (в рахунок платежів за забруднення навколишнього середовища) коштів, які витрачаються виробниками на природоохоронні заходи. При цьому слід враховувати не лише власні кошти підприємств, а й адресні кошти, спрямовані на виконання екологічних заходів. Таким чином, може бути сформована база для подальшого розвитку фінансово-кредитних відносин і підвищення матеріальної заінтересованості природокористувачів у реалізації природоохоронних заходів.

3. За сучасних економічних умов посилюється значення позабюджетних природоохоронних фондів як надійного засобу мобілізації коштів на природоохоронні потреби підприємств.

Таким чином, дослідивши основні економічні інструменти та адміністративні важелі регулювання природоохоронної діяльності, що використовуються в Україні та в інших високо розвинених державах і ті що можуть бути використаними у майбутньому, приходимо до висновку, що їх подальше застосування і удосконалення є доцільним і необхідним. Екологізація аграрного виробництва що спирається на принципи сталого розвитку є дієвим чинником забезпечення розвитку підприємництва в аграрній сфері.

Література.

1. Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі на 2000 – 2015 роки» від 21 вересня 2000 р. №1989-III // Урядовий кур'єр . – 2000. – 8 листопада. - №207. – С. 3-16.

2. Податковий кодекс України – К.: ДП «ІВЦ ДПА України», 2010 – 336 с.
3. Горстко А.Б., Домбровский Ю.А., Сурков Ф.А. Модели управления эколого-экономическими системами. – М.: Наука, 1984. – 120 с.
4. Трегобчук В.М. Регіональні аспекти екологічної політики у сфері аграрного природокористування і охорони навколишнього середовища / В.М. Трегобчук // Економіка України. - 1997. - №9. - С.62-68.
5. Чупіс А.В., Хворост А.В. Финансовый инструментарий регулирования природопользования. // Вісник Сумського державного університету. Серія фінанси і кредит. – 1994. – №2. – С. 7-11.
6. Усов А.Б. Методы управления эколого-экономическими системами / А.Б. Усов // Экономика и управление. 2007. - № 2. - С. 88 – 90.
7. Малік М.Й. Сталий розвиток сільських територій на засадах регіонального природокористування та еколого-безпечного агропромислового виробництва / М.Й. Малік, М.А. Хвесик // Економіка АПК. – 2010. – №5 – С. 3-12.
8. Майстро, С.В. Стратегія державного регулювання розвитку агропромислового комплексу України в умовах глобалізації / С.В. Майстро // АПК: економіка, управління. – 2009. - №1. – С. 65-76.

References.

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000), The Law of Ukraine “Pro Zahalnoderzhavnu prohramu formuvannia natsionalnoi ekolohichnoi merezhi na 2000 – 2015 roky”, *Uriadovi kurier*, vol. 207, pp. 3-16.
2. Podatkovi kodeks Ukrainy, DP «IVTs DPA Ukrainy», 2010, Kyiv, Ukraine, p.336.
3. Gorstko, A.B. Dombrovskij, Ju.A. and Surkov, F.A. (1984), *Modeli upravlenija jekologo-jekonomicheskimi sistemami* [Models of management of ecological and economic systems], Nauka, Moscow, Russia, p.120.
4. Trehobchuk, V.M. (1997), “Rehionalni aspekty ekolohichnoi polityky u sferi ahrarnoho pryrodokorystuvannia i okhorony navkolyshnoho sredovyshcha”, *Ekonomika Ukrainy*, vol.9, pp.62-68.
5. Chupis, A.V. and Khvorost, A.V. (1994), “Fynansovi ynstrumentari rehulyrovannia pryrodopolzovannia”, *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Serii finansy i kredyt*, vol.2, pp. 7-11.
6. Usov, A.B. (2007), “Metody upravlenija jekologo-jekonomicheskimi sistemami”, *Jekonomika i upravlenie*, vol.2, pp. 88 – 90.
7. Malik, M.Y. and Khvesyk, M.A. (2010), “Stalyi rozvytok silskykh terytorii na zasadakh rehionalnoho pryrodokorystuvannia ta ekoloho-bezpechnoho ahropromyslovoho vyrobnytstva”, *Ekonomika APK*, vol.5, pp. 3-12.
8. Maistro, S.V. (2009), “Stratehiia derzhavnoho rehuliuвання rozvytku ahropromyslovoho kompleksu Ukrainy v umovakh hlobalizatsii”, *APK: jekonomika, upravlenie*, vol.1, pp. 65-76.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2015р.